

GELİBOLULU MUSTAFA ÂLÎ'NİN SÛRNÂME'SİNDE ESNAF ALAYLARI*

Fatih KOYUNCU**

ÖZ

Kendine mahsus gelenekleri olan esnaflık insanlık tarihiyle eş değerdir. Fütüvvetnâmelerde peygamberler her bir meslek zümresinin piri olarak anılır. Anadolu'da Selçukluların son döneminden itibaren etkili olan Ahilik, Ahi Evran'la (öl. 1261?) beraber güçlü bir esnaf teşekkülü hüviyetini kazanmıştır. İktisadi hayatta mühim bir görev üstlenen esnaflar, Osmanlı Dönemi'nde lonca ve gedik gibi isimler altında varlığını sürdürmüştür. Esnaflar hakkındaki bilgilere sadece tarihî metinlerde değil seyahatnâme, fütüvvetnâme ve sûrnâme gibi edebî eserlerde de rastlanmaktadır. Padişah kızlarının veya kız kardeşlerinin evlenmesi ya da şehzadelerin sünnet olması vesilesiyle yapılan şenliklerin anlatıldığı metinlere sûrnâme adı verilir. Osmanlı tarihinin en ihtişamlı şenliği olan 1582 yılında şehzade Mehmed için düzenlenen sünnet merasimi, şair ve tarihçi kimliğiyle bilinen Gelibolulu Mustafa Âlî (öl. 1008/1600) tarafından kaleme alınan *Câmi'u'l-buhûr Der-Mecâlis-i Sûr* adlı eserde/sûrnâmede tafsilatlı bir şekilde ele alınmıştır. Şair, söz konusu eserin dördüncü bölümünde 59 esnaf alayının geçişini tasvir eder. Merasim sırasında sultanın huzuruna çıkan esnafların isimleri, giyimleri ve ürünleri hakkında malumat verir. 632 beyitlik bölümde yer alan bilgiler 16. asır Osmanlı toplumunun zevk ve eğlence anlayışını yansıtmaktadır. Bu çalışmada sûrnâmeler hakkında bilgi verilmiş, Gelibolulu Âlî'nin sûrnâmesi tanıtıldıktan sonra eserden örneklerle esnaf alaylarının geçişi bahse konu edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Esnaf, Klasik Türk Edebiyatı, Sûrnâme, Mesnevi, Gelibolulu Mustafa Âlî.

THE GUILD PARADES IN SURNAME OF MUSTAFA ALÎ FROM GELİBOLU ABSTRACT

The tradition of craftsmanship, with its own unique customs and values, dates back to the earliest periods of human history. In Islamic belief, the Prophet Adam, to whom all names were taught, is considered the first farmer. In futuvvetnames (books of Islamic chivalry), prophets are often identified as the spiritual founders (pirs) of various professions. The Ahi order, which gained prominence in Anatolia during the late Seljuk period, became institutionalized through the efforts of Ahi Evran. These guilds brotherhoods, which played a significant role in the economic and social life of the time, continued under the names lonca (guild) and gedik (monopoly rights) during the Ottoman period. Information about craftsmen can be found not only in historical records but also in literary works such as seyahatnames (travelogues), futuvvetnames, and surnames. The term surname refers to works that describe grand imperial celebrations held on special occasions—such as the weddings of sultans' daughters or sisters, or the circumcision of princes. The circumcision ceremony held for Prince Mehmed in 1582, the most magnificent festival in Ottoman history, was discussed in detail in the work titled *Câmi'u'l-buhûr Der-Mecâlis-i Sûr* written by Mustafa Âlî of Gelibolu (d. 1008/1600), known as the poet and historian. The poet describes the passage of 59 tradesmen's processions in the fourth part of the work in question. He provides detailed descriptions of the craftsmen who appeared before the sultan during the festivities, including their attire and the products they showcased. The 632-verse section offers valuable insights into the tastes, entertainment culture, and social structure of 16th-century Ottoman society.

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 16.08.2025

Yayına Kabul Tarihi: 23.12.2025

* Bu yazı 27-29 Eylül 2024 tarihlerinde "VII. Uluslararası Ahilik Sempozyumu"nda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve geliştirilmiş hâlidir.

** Doç. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, KIRŞEHİR,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0118-1566>, E-posta: fkoyuncu06@gmail.com

This study first introduces the surname genre, then presents an overview of Gelibolulu Ali's surname, and finally analyzes the guild parades with selected examples from the text.

Keywords: Guilds, Surname, Classical Turkish literature, Mesnevi, Mustafa Ali From Gelibolu.

Giriş

İnsanın zaruri gereksinimlerini karşılamak üzere zamanla mesleki zümreler teşekkül etmiştir. İslam inancına göre, her mesleğin başta peygamberler ve sahabeler olmak üzere bir piri vardır. Örneğin, Hz. Âdem çiftçilerin, Hz. İdris terzilerin, Hz. Yusuf saatçilerin, Hz. Lokman hekimlerin, Hz. İsa marangozların, Hz. Muhammed tâcirlerin, sahabeden Selmân-ı Fârisî berberlerin piridir. Anadolu'da Ahi Evran'ın önderliğinde inkişaf eden Ahilik teşkilatı, 13. asırdan itibaren insanı merkeze alan ve zaman içerisinde farklılıklar arz ederek devam eden eskimez bir iktisadi anlayış oluşturmuştur. Ahlak ile mesleki yeterliliğin imtizacını hedefleyen ahiler, dönemin siyasi güçleriyle sıkı ilişki içerisinde olmakla birlikte kendilerine ait iktisadi düzene sahip bir meslek birliğiydi. Siyasi ve askerî düzenin sağlanmasıyla ahiler, teşkilatın kuruluş amacına uygun olarak vazifelerine devam etmişlerdi. Zaman içerisinde gidilen her yerde ahilerin toplanıp sohbet edebilecekleri, birbirlerinden faydalanacakları ve gelen misafirleri ağırlayabilecekleri dergâhlar/zaviyeler kurulmuştur. Fütüvvet teşkilatının temel alındığı, Anadolu'da Ahilik olarak neşvünema bulan bu teşkilat, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda da önemli bir rol üstlenmiştir. Osmanlı Dönemi'nde lonca ve gedik gibi esnaf kuruluşlarının Ahilik teşkilatının devamı mahiyetinde olduğu anlaşılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde meslek sahipleri ehl-i hiref olarak adlandırılmıştır. Esnaflar devlete ait iş ve iş yerlerinde çalışanlar ile serbest çalışanlar şeklinde iki gruba ayrılmıştır. Devlete ait iş yerlerinde çalışanlara "ehl-i hiref-i hâssa" adı verilmiştir. Osmanlı Dönemi'nde sarayın ve kapıkulu askerlerinin ihtiyaçlarını karşılayan esnaf zümrelerinin dışında serbest esnaf teşkilatı da vardı. Hammadde temini, imalat, fiyat belirleme ve ürün satışı devletin denetimi altında yapıldı. Serbest esnaf teşkilatı Ahilikten itibaren belirli bir hiyerarşik yapıda örgütlenmiş, her bir meslek erbabının sorumluluk ve yetkileri nizamnamelere uygun şartlarda düzenlenmiştir (Kal'a, 1995, s. 423-24). Muhtelif meslek zümreleri hakkındaki bilgilere seyahatnameler, hatıratlar, mühimme defterleri ve fütüvvetnâmeler gibi edebî ve tarihî metinlerde rastlamak mümkündür. Ayrıca bazı sûrnâmelerde meslek zümreleri hakkında bilgi verildiği ve esnaf geçişlerinin tasvir edildiği bilinmektedir.

Düğün, ziyafet ve şenlik gibi konularda yazılan eserlere sûrnâme adı verilir. Osmanlı Dönemi'nde şehzadelerin sünnet düğünlerini, padişah kızlarının veya kız kardeşlerinin evlenmesi münasebetiyle yapılan düğün törenlerini anlatan eserler genel olarak bu adla anılır. Ayrıca şehzade veya sultanların doğumları münasebetiyle yapılan ve velâdet-i hümayûn olarak adlandırılan şenliklerin konu edildiği velâdetnameler de sûrnâme olarak nitelendirilmektedir. Bu şenliklerin, müstakil eserler dışında bazı divanlardaki sûriyye kasideleri ve tarih manzumelerinde de bahse konu edildiği görülmektedir. Özellikle edebî şahsiyetlerin kaleminden çıkan sûrnâmeler daha somut tasvirler ve sanatsal ibareler barındırması açısından önem arz eder. Bu eserlerde sade bir tarihî bilgi aktarımının dışında daha canlı bir anlatım vardır. Mensur sûrnâmelerde genellikle tarih anlatımına yakın bir üslubun tercih edildiği görülmektedir (Arslan, 2007, s. 221).

Osmanlı Dönemi'nde elde olan bilgilere göre sayıları yüzleri bulan şenliklerin tamamı tarihî kaynaklarda yer almamaktadır. Bu şenliklerden ancak 55 kadarı tespit edilebilmiş, 11 ta-

nesi müstakil sûrnâmelere konu olmuştur. Gelibolulu Âlî'nin 1582 yılında III. Murad'ın şehzadesi Mehmed için tertip edilen sünnet merasimini konu ettiği *Câmi'u'l-buhûr Der-Mecâlis-i Sûr* adlı manzum eseri ile İntizamî'nin aynı düğünü naklettiği *Sûrnâme-i Hümayûn*'ı; Nâbî'nin 1675 yılında IV. Mehmed'in şehzâdeleri Mustafa ve Ahmed için yapılan sünnet düğününü anlattığı *Sûrnâme'si*, Seyyid Vehbî'nin 1720 yılında III. Ahmed'in şehzâdeleri Süleyman, Mustafa, Mehmed ve Bayezid için İstanbul'da yapılan sünnet düğününü konu ettiği *Sûrnâme-i Hümayûn*'ı; Haşmet'in 1759 yılında III. Mustafa'nın kızı Hibetullah Sultan'ın veladeti için yapılan şenlikleri naklettiği *Sûrnâme-i Hümayûn* ve *Vilâdetnâme-i Hibetullâh Sultân* adlarıyla anılan sûrnâmesi; Lebîb'in II. Mahmud'un kızı Mihrimah Sultan ile Ferik Mehmed Said Paşa'nın 1836 yılındaki düğününü ve şehzâdeleri Abdülmecid ile Abdülaziz'in aynı zamandaki sünnet merasimini anlattığı *Sûrnâme'si*; Abdünnâfi İffet Efendi'nin 1858 yılında Sultan Abdülmecid'in kızlarının evlenmeleri vesilesiyle tertip edilen düğünü naklettiği *Peyâm-ı Sûr* adlı mensur sûrnâmesi bu türde yazılan metinlerden bazılarıdır (Aynur, 2009, s. 565-567). Bunlar arasında 1582 yılında III. Mehmed için yapılan sünnet düğünü, ihtişamı ve süresi itibarıyla dikkat çekicidir. Bu gösterişli sünnet düğününü Gelibolulu Mustafa Âlî manzum olarak nakletmiştir.

Kültür tarihimizde önemli bir yere sahip olan şenlikler farklı vesilelerle tertip edilirdi. Osmanlı Devleti'nde özellikle bayramlarda ve özel günlerde devlet erkânının iştirakiyle düzenlenen törenlerde esnaf alaylarının geçiş yaptığı bilinmektedir. Anadolu'da ilk dönemlerde yapılan şenliklerde meslek zümrelerini temsil eden ahilerin özel bir yeri vardı. Bununla ilgili olarak İbn Battuta (öl. 770/1368-69) Denizli sultanının yanındayken böylesi bir törenden haber vermektedir. Aktardığına göre sultanın askerleriyle hazır bulunduğu törende ahiler de vardı. Fakihler, şeyhler ve ahiler için ayrı sofra kurulmuştu. İbn Battuta bu geçişi şöyle nakleder: "Ahi yiğitlerinden oluşan zanaat erbabı davul, zurna ve borularıyla kendi mesleklerini gösteren bayraklarıyla hazırlanmışlar, tepeden tırnağa silah kuşanarak ihtişam yarışına girmişlerdi... Fıkıh bilginleri, şeyhler ve ahiler için ayrı bir sofra; yoksullar, düşkünler için başka bir sofra kurulmuştu." (İbn Battuta, 2000, s. 410).

Osmanlıların siyasi ve ekonomik olarak güçlü olduğu dönemlerde büyük bir şenliğe dönüşen düğünlerin tertip edilmesi için "Sûr Emîni" tayin edilirdi. Şenliğin yapılacağı tarihten önce davet mektupları gönderilir, şenliğin yapılacağı alanda çadırlar kurulur ve izleyenler için yer tahsis edilirdi. Esnaf alaylarının geçişi; padişahların tahta çıkışı, seferden dönüşü ve düğün gibi önem arz eden durumlarda yapıldı. Aylar öncesinden planlanan bu törenlerde her esnaf grubu kendi alayının sancağını taşır ve tayin edilen vakitte şenliğin yapıldığı meydanda hazır bulunurdu. Bu geçişte padişaha dualar edilerek yapılan düğünün kutlu olması temenni edilirdi. Her bir meslek erbabı kendi meslekleriyle ilgili dikkat çeken, önemli ve şaşırtıcı icraatlarını sergilemek ve iltifata mazhar olmak için yoğun bir gayret içindeydi. Halkın geneli esnafın birbirleriyle üstünlük yarışına girdiği bu gösterilere yoğun ilgi gösterirdi. Padişah, memnuniyet ve hoşnutluğunun göstergesi olarak takdim edilen hediyelere para dağıtarak mukabele ederdi (Arslan, 2007, s. 223).

1. Gelibolulu Mustafa Âlî ve *Câmi'ü'l-buhûr Der-Mecâlis-i Sûr* Adlı Eseri

16. asrın önemli isimlerinden olan Mustafa Âlî, 2 Muharrem 948/24-25 Nisan 1541 gecesi Gelibolu'da doğdu. Rüstem Paşa, Haseki ve Semâniye medreselerinde iyi bir tahsil gördükten sonra birçok vazifeye getirildi. İlk olarak Şehzade Selim'e Divan Kâtibi olan Mustafa Âlî, Lala Mustafa Paşa'nın davetiyle aynı vazifeyi icra etmek için önce Halep'e, daha sonra Şam'a gitti. Lala Mustafa Paşa Yemen'e tayin edilince onunla beraber Mısır'da bulundu. Daha sonra kendisine Bosna Beylerbeyi Ferhad Paşa'nın Divan Kâtipliği görevi verildi. Halep Timar Defterdarlığına tayin olundu. 1581'de Halep civarı ile Van sınırı muhafazası için görevlendirildi. O, daha iyi makamlara gelmek arzusunda olduğu için hâlimden memnun değildi. İstanbul'a gelip *Nusretnâme* ile *Câmi'ü'l-buhûr Der-Mecâlis-i Sûr* adlı eserlerini sunarak arzu ettiği makamlara ulaşmayı beklerken Halep'teki görevinden de alındı. Sırasıyla Erzurum, Bağdat ve Sivas Defterdarlığı vazifelerinde bulunan Âlî, 1592'de Yeniçeri Kâtibi, 1592'de Defter Emni ve 1595'te tekrar Yeniçeri Kâtibi oldu. Sultan III. Mehmed'den, *Künhü'l-ahbâr*'ın yazımı için çok fazla kaynak eser bulacağını ümit ederek Mısır Defterdarlığına tayinini istedi; ancak bu talebi karşılık bulmadı. Amasya Sancak Beyliği ve Rum Defterdarlığına getirildi. Amasya'da fazla durmadı ve Kayseri'ye nakledildi. Bu arada Şam Beylerbeyliğine tayin olursa da görevine başlayamadı. Son olarak 1600 senesi başlarında Cidde Sancak Beyliği vazifesinde bulunan Mustafa Âlî, burada vefat etti (Kütükoğlu, 1989, s. 414-416; Aksoyak vd., 2020).

Âlî, yaptığı görevlerden ziyade ortaya koyduğu edebî ve tarihî metinlerle büyük bir şöhret kazanmıştır. On altı yaşında geldiği İstanbul'da Sürûrî ve Hayâlî gibi devrin önde gelen şairlerinden istifade etmiştir. İlk olarak Çeşmî mahlası ile şiirler yazmaya başlamış; daha sonra Âlî mahlasında karar kılmıştır. Velud bir yazar olan Gelibolulu Mustafa Âlî'nin çoğu bir mevki elde etmek için yazılmış, bazıları hacimli manzum ve mensur altmışa yakın eseri vardır. *Künhü'l-ahbâr*'da verdiği bilgiye göre müellif, 1597 yılında otuzu kitap, yirmiden fazla risâle sahibidir. Âlî, dördü Türkçe, biri Farsça olmak üzere beş divan sahibi olmasına rağmen Bâkî, Fuzulî ve Hayalî gibi şairlerin çağdaşı olması nedeniyle şiir sahasında öne çıkamamıştır. Mustafa Âlî, şiirlerinde aşk ve sevgi gibi konuların dışında uğradığı haksızlıkları, devlet idaresinin yanında toplumdaki bozulmaları da dile getirmiştir. Gelibolulu Mustafa Âlî, biyografi türündeki *Menâkıb-ı Hünerverân*, *Hilyetü'r-ricâl* adlı eserleriyle ve *Künhü'l-ahbâr*'ın tezkire kısmıyla bu sahada öne çıkmıştır (Akün, 1989, s. 416-417).

Gelibolulu Âlî, *Câmi'ü'l-buhûr Der-Mecâlis-i Sûr* adlı eserinde Osmanlı tarihindeki en ihtisamlı şenlik olan Sultan III. Murad'ın oğlu Şehzade Mehmed'in 1 Haziran-22 Temmuz 1582 tarihlerinde yapılan sünnet düğününü manzum olarak anlatmıştır. Sultanın fermanıyla kendisine ulaştırılan sünnet düğününe ait tebrik ve umumi yerlerde yapılacak duaları tanzim etmekle görevlendirilen Âlî, diğer tarihî metinlerden farklı olarak şenlikte şahit olduğu hadiseleri mesnevi formunda nakletmiştir. Müellif, 2775 beyitlik bu eserini Halep'te altı ayda tamamlamış ve Sultan III. Murad'a takdim etmiştir. Şair elli iki gün içerisinde gerçekleşmiş 237 ayrı gösteri, eğlence ve merasimi sekiz ayrı bölümde anlatmıştır. Eserde düğünün muhtelif safhalarının anlatıldığı sekiz babın dışında üç mensur bölüm de yer almaktadır. Mensur kısımlar, Sultan III. Murad'ın Âlî'ye mektubu, Âlî'nin sultana gönderdiği mektup ve Kanunî'nin şehzadeleri Mustafa, Mehmed ve Selim için düzenlenen sünnet düğününün özetinden oluşmaktadır. Mustafa Âlî, bu manzum surnâmesiyle payitaht esnafını ve her çeşit sanat erbabını edebiyatımıza aksettirmiştir. (Özdemir, 2022).

2. Câmi'ü'l-buhûr Der-Mecâlis-i Sûr'da Esnaf Alayları

Âlî, *Câmi'ü'l-buhûr Der-Mecâlis-i Sûr* adlı eserinin dördüncü babında "Ehl-i hiref ve kâsibîn-ı taht-gâh-ı kâmil-şeref" olarak nitelendirdiği payihattaki esnafların sırayla sultanın huzuruna çıktığını belirtir.¹ Öncelikle tören sırası gelen esnaf zümresinin adını zikreden şair, bazıların giyimlerini, hediye sunuşlarını, mesleklerine özgü malzemelerini tasvir eder. Şair, 632 beyitlik bu bölümde bazen geçiş sırasındaki detayları anlatır. Özellikle benzetme sanatıyla esnafların geçiş sırasında sergilediği hünerleri okuyanların zihninde canlandırmayı sağlar. Şair şenliğe katılan bütün esnafların geçişini nakletmemiştir. Aynı töreni anlatan İntizamî, daha fazla esnaf geçişi hakkında bilgi verir (Arslan, 2008, s. 248-249). Âlî, sadece şahit olduğu ve geçişlerde dikkatini çeken hususları ön plana çıkarmıştır. Müellif; dervişleri, talebeleri ve Abdalân-ı Rum'ı da bu bölümde saymıştır. Bunlar hariç tutulduğunda toplam 59 esnaf zümresinin geçişi hakkında bilgi verilmiştir. Eserde sırasıyla şu grupların geçişi anlatılır: Ebu Eyyüb-i Ensarî halkı, takkeçiler, manifaturacılar, Bit Pazarı halkı, sahaflar, cilt yapanlar, nakkaşlar, hafızlar, imamlar ve hatipler, Mevlevî dervişleri, talebeler, Abdalân-ı Rum, denizciler, berberler, kılıççılar, bıçakçılar, makasçılar, iğneciler, çilingirler, demirciler, gözlükçüler, aynacılar, attarlar, çamaşır yıkayıcılar, sabun satanlar, terziler, ipek iplik satanlar, hallâçlar, Edirne ve Bursa basmacıları, kürkçüler, kıymetli bir kumaş olan seraser dokuyanlar, Hristiyan ve Yahudi kumaşçılar, boyacılar, sarıkçılar, halı satanlar, dokumacılar, semerciler, değirmenciler, kalaycılar, sepetçiler, kazancılar, nalburlar, mumcular, çizme diken ve çizme satanlar, nalbantlar, okçular, yaycılar, talimhâne işçileri, kahveciler, meyhaneciler, bozahane erleri, kasaplar, dericiler, esirciler, at canbazları, hamallar, basmacılar, çadır dikenler, kuyumcular, şişeciler, hasır dokuyanlar (Arslan, 2008, s. 438-499). Şair eserinin beşinci bölümünde de bazı meslek erbaplarının geçişini nakleder. Bunlar arasında ekmekçiler, bahçıvanlar, hamamcılar ve sihirbazlar vardır.

Âlî, esnaf alaylarının geçişini anlatırken ilk olarak sabah vaktinde sultanın sarayda oturduğunu ve vezirlerin kendilerine ayrılan yerlere geçtiğini belirtir:

Seher-geh nitekim sultân-ı hâver
Oturdu kasa şâh-ı nûr-güster

Geçüp sadrına a'yân-ı vezîrân
Görüldi ser-te-ser âyîn-i dîvân (Arslan, 2008, s. 438)

Şair bu beyitlerden sonra ilk olarak Ebu Eyyüb-i Ensarî halkının geçişini anlatmaya başlar. Müellif bazı esnafları anlatırken onların kendine ait bayraklar açarak geçiş yaptığını ifade eder. Eserde anlatılan bazı esnaf geçişleri şöyledir:

2. 1. Takkeçiler: Müellifin naklettiğine göre, ertesi gün sultan süslü tacını taktı ve güzel elbiseler giydi. Yer ve gök süsle doldu. Takkeçiler bir güzel dükkânla geldiler. Yaşlılar ve gençlerden sonra delikanlılar da huzurda bulundu. Sultan sarayının gölgesine dizildiler ve At Meydanı aydınlandı. Sultana ve şehzadeye dua edip hediyeler sundular. Orada yaptıkları bir iki tane takkeyi nihayete erdirip hünkâra takdim ettiler:

Götürürlerdi bir güzel dükkân
Takyelerle mürettebü'l-erkân

¹ Osmanlı Dönemi'ndeki esnaf alayları üzerine farklı sahalarda çalışmalar yapılmıştır. Mesela bk. Arslan, 1991, s. 27-31; Açıkgöz, 2020, s. 1356-68; And, 2000.

Evvelâ pîrlerle bernâlar
Sonra mahbûblar dil-ârâlar

Kasr-ı şâhun dizildi sâyesine
Zerre-âsâ güneş himâyesine

At Meydânı pür-dıraş oldu
Yiryüzü nûr-ı ferle nakş oldu

Kıldılar şâh u şâh-zâdeye hem
Cân u dilden du‘â-yı yümn-kadem

Ba‘d-ez-ân çekdiler hediyeleri
Her biri ma‘zeretle öpdî yeri

Kendü san‘atlarına resm-i ‘atâ
Bir iki nesne kıldılar inhâ (Arslan, 2008, s. 440-441)

2.2. İmam ve Hatipler: Şairin aktardığına göre imam ve hatipler sultana hediyelerini sunmak için şenlik meydanına geldi. İmamlar kıymetli bir mushaf ve seccade getirdi. “Biz met-hedicileriz, hünkâr hazretlerine duacıyız. Düğünün mübarek olsun.” dediler. Ezan vakti gelince ırak, hicaz ve ısfahan makamlarıyla ezan okudular:

Ba‘d-ez-ân geldiler e‘imme-i dîn
Muktediyân-ı sâlikân-ı yakîn

Pîşvâ-yı sufûf-ı cem‘-i salât
Hutabâ-yı menâbir-i hâcât

Çekdiler bir girân-bahâ Mushaf
Dahi seccâde-i güzîde-şeref

Didiler bir bölük senâ-kârız
Dâ‘iyân-ı cenâb-ı hünkârız

Düğünün Hak mübârek itsün anun
Gözi nûrın Hudâ gözetsün anun

Gözedüp vaktini ezânun hep
Geldiler hem-zebân u hem-mezheb

Geh ırâk itdiler geh oldu hicâz
Geh sıfâhana kıldılar âgâz (Arslan, 2008, s. 450-451)

2.3. Denizciler: Âlî'nin anlattığına göre, Abdâlân-ı Rum'dan sonra denizciler şenlik alanına geldi. Karaların ve denizlerin hakanı olan III. Murad, yine bir sabah vakti meydanı şerefendirerek esnaf geçişlerini izliyordu. Denizciler huzura gelip düğünü tebrik etti. Mısır ve Ceza-yir'den getirdikleri birçok kıymetli hediye takdim ettiler ve hayır dualarla dönüp gittiler:

Ba'de zamânîn çıka geldi hemân
Bir nice mellâh-ı kazâ-peyrevân

Cümlesi cem'iyet idüp çın-seher
Nâzır iken pâdişeh-i bahr ü ber

Tuhfelerin arza kılup turdılar
Tehniyet-i sûrına yüz urdılar
Mısır u Cezâyir'de olan yadigâr
Kıymeti nâdir tuhaf-ı bî-şumâr

Pîş-keş-i hazret-i hâkân olup
Vâsıl-ı gencîne-i pinhân olup

Hayr-du'âlarla dönüp gitdiler
Hıdmet-i dergâhı edâ itdiler (Arslan, 2008, s. 456-457)

2.4. Aynacılar: Şairin aktardığına göre, geçiş sırası kendilerine gelen aynacılar, yeni aynalar yaparak sanatlarını ortaya koydu. Kimisi aynadan kaftan giymiş, kimi külah takmış vaziyette tören alanına geldi. Padişahın lütfu onların gönül aynalarında ortaya çıktı ve sultanın ihsanına mazhar oldular:

Turfe âyîneler düzetmişler
San'at âyînini gözetmişler

Kimi kaftân geyinmiş âyîneden
Göz göz olmuş teni mu'âyeneden

Kimi âyîneden küleh geymiş
Sanasın tâc-ı mihr ü meh geymiş

Nice mir'ât çekdiler billûr
Gün gibi hep müdevver ü pür-nûr

Sûret-i lutf-i padişâh-ı cihân
Oldı mir'ât-ı dillerinde 'ayân (Arslan, 2008, s. 461-462)

2.5. Attarlar: Mustafa Âlî, güzel koku satanların meydana gelmesini tasvir ederken ilk olarak bu meslek sahipleri için övgü dolu ifadeler yer verir. Onların kokularını Tatar nafesinden elde edilen miske benzetir ve attarları merhaba, diyerek selamlar. Kendi mesleklerine ait sancakla şenliğe gelen attarlar sultanın huzuruna geldiler ve şenliğin kutlu olmasını temenni ettiler. Birçok kokunun meydana gelmesiyle misk rayihası her tarafı sardı:

Merhabâ zümre-i ‘attâr-ı diyâr
Nefha-i tayyibenz müşg-i Tatar

Vâkı‘â geldiler anlar da tamâm
İtdiler tehniyet-i şâha kıyâm

Çekdiler yükler ile ‘ıtriyyât
Kıldılar köhne bahânı isbât

Sancak u tûğ ile gelmişler idi
Boy begi gibi kılınmışlar idi (Arslan, 2008, s. 462-463)

2.6. Basmacılar: Ahşap üzerine yapılan boyalı kalıpların pamuklu kumaş üzerine basılarak işlenmesine basmacılık adı verilir. Âlî’nin şahit olduğuna göre, bir gün basmacı esnafı şenlik sırasında geçiş yaptı. Bunlardan bazıları kırmızı bir kısmı yeşil renkli elbiseler giymişti. Aralarında sarı renkli/sırma sarık saranlar da vardı. Basmacılar geldiğinde şenlik alanı süs ve zinetle doldu, her yer şemse süslemeleriyle bezendi:

Bir dahi geldi kavm-i üstâdân
Basmacılar gürûhı oldı ‘ayân

Kimisi sürh u sebz câme ile
Kimi zer-rişteden imâme ile

Zîb ü zînetle sûr-geh toldı
Yiryüzi şemselerle zeyn oldı (Arslan, 2008, s. 465)

2.7. Kalaycılar: Bakırdan yapılmış eşyaları ısıtılan kalay maddesiyle kaplayan kalaycılar da bu şenliğe iştirak etmişti. Âlî’nin naklettiğine göre, bir grup kalaycının tuhaf sesleri meydana geldi, çekiç sesleri cihanı doldurdu. Sert demirler, ateşler saçan kılıçlar onların elinde inlerdi. Çalışmaktan dolayı bir kısmının yüzü kararmıştı, bir kısmı da yüzünü yıkamıştı:

Ba‘d-ez-ân bir bölük kalaycılar
Yanlarına kamu kazancılar

Oldılar turfe zemzemeye ‘ayân
Çeküç âvâzesiyle toldı cihân

Âh ider ellerinde âhen-i serd
Şerer-efşân niteki tîg-ı neberd

İşleyenler kamu siyâh-likâ

Yüzi yunmuşları da var ammâ (Arslan, 2008, s. 480)

2. 8. Dericiler: Âlî, derici esnafının geçişini anlatırken Ahi Evran'dan bahseder. Bilindiği üzere evren kelimesi "büyük yılan, ejderha" anlamına gelmektedir. Ahi Evran'la ilgili menkıbelerde yılanın ona zarar vermediği, kendisine hizmet ettiği ve Hacı Bektaş-ı Veli'yi ziyarete giderken ejderhaya bindiği anlatılır (Gökalp, 2005, s. 25-26). Şair özellikle Ahi Evran'la ilgili menkıbelerde bahsi geçen ejderha hikâyelerinin bir tesiri olarak derici esnafının ejder motifini kullanmasına vurgu yapmıştır. Sûrnâmede nakledildiğine göre, derici esnafı önlerinde öfkeli bir ejderle Ahi Evran'ın talebelerine layık bir şekilde göründü. Ağzından sanki ateşler saçan bu ejderden halk korktu. Bu gruptaki esnaflardan bazıları derileri işledi bir kısmı da derileri boyadı. Yanlarındaki iki tezgâhta çok sayıda deri mevcuttu. Birçok nimete mazhar olan dericiler sultana niyazda bulunarak geçişlerini tamamladı:

Ba'd-ez-ân geldi kavm-i debbâğın

Önlerince bir ejder-i pür-kîn

Kimi kurı dibâgat itmekde

Kimi reng ile zînet itmekde

Nice in'âma düşdiler mazhar

Kıldılar hem niyâziş-i bî-mer (Arslan, 2008, s. 489-490)

2.9. Şişeciler: Şehzadenin sünnet düğününde sıra şişecilere gelir. Şairin aktardığına göre, şişeciler geldiğinde cam yapımında kullandıkları aletleri bolca getirdiler. Bazıları yaktıkları fırında şişe yapardı. Onların yükleri hassas olduğu için şişe kırılınca kimse onları yadırgamazdı. Sanat erbapları bu şekilde ürünlerini sergileyip geçişini tamamladı:

Çekildi yine bir gün şişe-kârân

Zücâc âlâtı çekdiler firâvân

Furunında kimi işler zücâcî

Şafakdan sanki çarhun câm-ı zâcî

Olar şişe kırarsa kimse tınmaz

Çü yükler şişedir kimse tokunmaz

Bu minvâl üzre erbâb-ı sanâyi'

Gelüp arz eylemiş idi bedâyi' (Arslan, 2008, s. 498)

2.10. Ekmekçiler: Âlî'nin aktardığına göre şenlik esnasında geçiş sırası ekmekçi esnafına geldi. Onlar alana geldiğinde baştan başa ekmekle donanmış bir zümre göründü. Herkeste saf-ranlı, sarı renkli ekmekler vardı. Her ekmekte/çörekte badem ve şeker olmakla birlikte farklı renkte ve cinsten ekmekler mevcuttu:

Bir zümre dahi görindi peydâ

Başdan başa nân ile hüveydâ

Her kelleye kurs alup muza‘fer
Hep cirmi vü rengi mihre benzer

Her kursda zîb-i kand ü bâdâm
San bir nice bugday anlu gül-fâm

Nân kursı mülevven ü mücennes
Ekmekçiler ise hep mülebbes (Arslan, 2008, s. 532)

SONUÇ

Esnaflar Ahilik geleneğinin devamı olarak, Osmanlı Devleti’nin iktisadi ve sosyal hayatının önemli bir parçasını oluşturmuştur. Esnaflara dair bilgilere muhtelif tarihî eserlerde, seyahatnâme ve sûrnâme gibi edebî metinlerde rastlanmaktadır. Osmanlı tarihinde farklı zamanlarda sünnet, doğum ve evlenme vesilesiyle yapılan düğünler büyük bir şenliğe dönüşmüştür. Esnaf zümreleri bu şenliklerde sultana olan bağlılıklarını gerçekleştirdikleri hünerli gösterileriyle ortaya koymuşlardır. 1582 yılının Haziran ve Temmuz aylarında Sultan III. Murad’ın oğlu şehzade III. Mehmed için düzenlenen şenlik, Osmanlı tarihinde bilinen en uzun süreli ve gösterişli düğünlerin başında gelir. Bu sünnet düğünü sadece tarihçilerin değil aynı zamanda şairlerin de dikkatini çekmiş ve mevzubahis düğünü konu alan sûrnâmeler yazılmıştır. Bu şenlik üzerine eser kaleme alanlardan biri de şair ve aynı zamanda tarihçi olan Gelibolulu Mustafa Âlî’dir. Mesnevi formunda yazdığı *Câmi‘u’l-buhûr Der-Mecâlis-i Sûr* adlı eserini altı ayda tamamlamış ve sultana takdim etmiştir. Âlî, eserinin dördüncü bölümünde eski bir gelenek olan esnaf alaylarının geçişini nakletmiştir. Her bir esnaf zümresi kendilerine tayin edilen gün ve saatte tören alanında hünerlerini sergileyerek padişahın ihsanına mazhar olmuştur. Şair, sade bir dil tercih ettiği eserinde şahit olduğu 59 esnaf zümresinin geçişini farklı sayılardaki beyitlerle aktarmıştır. Bu geçişlerde meslek erbaplarının giydiklerini ve sergiledikleri ürünleri tasvir etmiştir. Sûrnâmeler yazıldığı dönemdeki toplumun hayat tarzı, zevk ve eğlence anlayışını yansıtan edebî metinler olmanın yanı sıra tarihî birer belge niteliği de taşırlar. Bu metinler, anlattıkları dönemin edebiyat, tarih, folklor ve iktisat gibi alanlarıyla ilgili muhtelif bilgileri ihtiva etmektedir.

KAYNAKÇA

- AÇIKGÖZ, F. Ü. (2020) “Osmanlı’da İktidarın Meşruiyeti Bağlamında 1582 Şenliğinde Esnaf Geçitleri”. *Tarih ve Gelecek Dergisi* 6/4: 1356-68.
- AKSOYAK, İ. –M. İSEN (2020). “Âlî/Çeşmî, Gelibolulu Mustafa”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim Tarihi: 30 Haziran 2025. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ali-cesmi-gelibolulu-mustafa>
- AKÜN, Ö. F. (1989). “Âlî Mustafa Efendi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları. 2.416-417.
- AND, M. (2000). *40 Gün 40 Gece Osmanlı Düğünleri Şenlikler Geçit Alayları*. İstanbul: Toprakbank Yayınları.

- ARSLAN, M. (1991). "Osmanlı Saray Düğünlerinde Esnaf Alayları", *Milli Folklor Dergisi*. 12: 27-31.
- ARSLAN, M. (2007). "Kültür Tarihimiz Açısından Zengin Bir Kaynak: Sûr-nâmeler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. 5/10: 221-258.
- ARSLAN, M. (2008). *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri I: Manzûm Sûrnâmeler*. İstanbul: Sarayburnu Kitaplığı Yayınları.
- AYNUR, H. (2009). "Surname", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları. 37. 565-567.
- EBU ABDULLAH MUHAMMED İBN BATTÛTA TANCÎ (2000). *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, (tr. A. Sait Aykut). İstanbul: YKY Yayınları.
- GÖKALP, H. (2005). "Ahi Evran-ı Veli'nin Menkıbevî Kişiliği". *Ahilik Araştırmaları Dergisi* 1/2: 23-37.
- İNTİZÂMÎ, *Sûrnâme-i Hümayûn*, Topkapı Sarayı Yazma Eserler Kütüphanesi. H. 1344.
- KAL'A, A. "Esnaf" (1995). *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları. 11. 423-24.
- KÜTÜKOĞLU, B. (1989). "Âlî Mustafa Efendi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2.414-416
- ÖZDEMİR, M. (2022). "Câmiü'l-Buhûr Der-Mecâlis-i Sûr (Âlî/Çeşmî)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. Erişim Tarihi: 28.06.2025. <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/camiu-l-bu-hur-der-mecalis-i-sur-ali-cesmi>.

EXTENDED ABSTRACT

According to Islamic belief, every profession has a patron saint (pir), beginning with the prophets and their companions. In Anatolia, under the leadership of Ahi Evran, the Ahi organization developed from the 13th century onward, establishing a timeless economic approach centered on human values and evolving over time with certain variations. The ahis, aiming to blend morality with professional competence, were a guild with their own economic system and maintained close relations with the political powers of their era. With political and military order ensured, the ahis continued their duties in accordance with the founding purpose of the organization.

In the Ottoman Empire, tradesmen were divided into two groups: those employed in state-owned businesses and workshops, and independent artisans. Information about various professional guilds can be found in travelogues, memoirs, muhimme registers, futuvvetnames, and historical-literary works such as *Tevarih-i Al-i Osman*. Additionally, certain surnames also contain information about guilds and describe the processions of artisans.

Works written on occasions such as weddings, banquets, and festivities are called surnames. In the Ottoman period, this term generally referred to works describing the circumcision ceremonies of princes, as well as the wedding celebrations of princesses or the Sultan's sisters. Festivities held to celebrate the birth of a prince or princess, known as *veladet-i humayun*, were also classified as surnames. Apart from standalone works, these festivities were sometimes described in *suriyye* odes and historical poems within certain *divans*. *Sûrnâmes* authored by prominent literary figures are particularly valuable for their vivid depictions and artistic expressions, offering more than just plain historical narration. In prose surnames, a style closer to historical narrative was often preferred.

Based on available records, not all of the hundreds of festivities held during the Ottoman period have survived in historical sources. Only about 55 have been identified, of which 11 were the subject of standalone *sûrnâmes*. Festivities held for various reasons occupied an important place in our cultural history. In the Ottoman Empire, processions of artisan guilds during state ceremonies—particularly during religious holidays, special occasions, enthronements, returns from campaigns, and weddings—were a longstanding tradition. In early Anatolian festivities, ahis representing professional guilds had a special role.

Each artisan guild would carry its own banner and be present in the festivity square at the appointed time. During the procession, prayers were offered for the Sultan, and good wishes were expressed for the wedding. Every craftsman made great efforts to display remarkable, skillful, and surprising examples of their profession in hopes of gaining favor. The public took great interest in these spectacles, where artisans often competed to outshine one another. As a sign of his satisfaction, the Sultan would reciprocate with money gifts for the offerings presented to him.

One of the prominent figures of the 16th century, Mustafa Ali, gained fame not so much from his official duties as from his literary and historical works. In his *Cami'ü'l-buhur Der-Mecalis-i Sur*, Gelibolulu Ali narrates in verse the most magnificent festivity in Ottoman history—the circumcision ceremony of Sultan Murad III's son, Prince Mehmed, held between June 1 and July 22, 1582. Commissioned by the Sultan to compose congratulatory texts and public prayers for the event, Âlî recounts the festivities in *mathnawi* form, offering a narrative distinct from

other historical works. The 2,775-verse work, completed in Aleppo in six months, was presented to Sultan Murad III. The poet describes, in eight sections, 237 separate performances, entertainments, and ceremonies over the course of 52 days.

In particular, the poet names each guild in procession, sometimes describing their attire, the gifts they presented, and the tools of their trade. In the 632 verses devoted to these processions, Ali often details the passing order, using similes to vividly portray the artisans' skills in the minds of readers. He does not record every guild procession, but narrates the passage of 59 guilds in varying lengths. The descriptions include the costumes and products displayed by the craftsmen.

Surnames are not only literary works reflecting the lifestyle, tastes, and entertainment culture of their time, but also valuable historical documents. They contain diverse information related to literature, history, folklore, and economics of the periods they depict.

Ekler²

Takkeçiler (vr. 16b-17a)

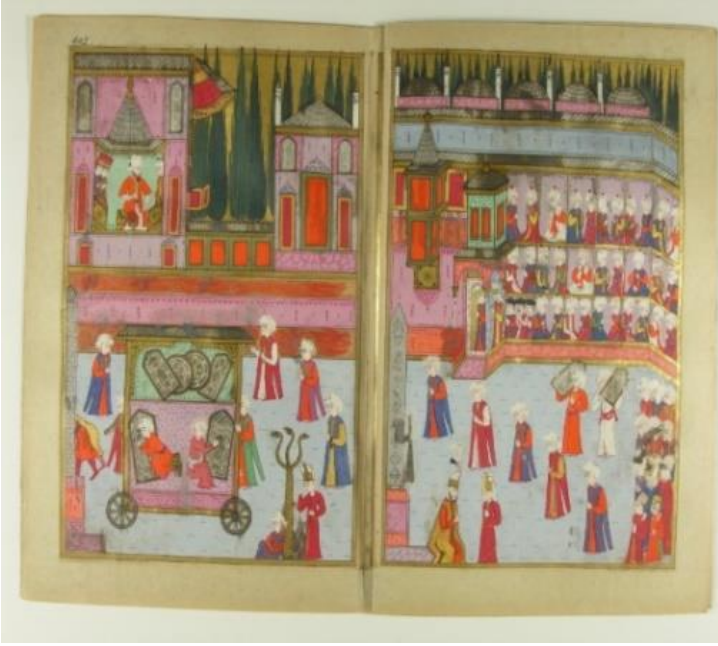

İmam ve hatipler (vr. 36b-37a)

² Burada yer alan minyatürler aynı düğünü anlatması hasebiyle İntizâmî'nin *Sûrnâme-i Hümayûn*'ı adlı eserinin Topkapı Sarayı Yazma Eserler Kütüphanesi H. 1344 numaralı yazmasından alınmıştır.

Aynacılar (vr. 401b-402a)

Ekmekçiler (vr. 152b-153a)

Basmacılar (vr. 142b-143a)

Dericiler (vr. 174b-175a)

Terziler (vr. 22b-23a)

Denizciler (136b-137a)

Attarlar (vr. 162b-163a)

Kalaycılar (vr. 134b-135a)

